

• સાંપ્રત સમાજની પથદર્શક ગીતા

શિક્ષણ પદ્ધતિમાં અભાવ, ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૪ શ્લોક ૩૪

તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।
ઉપદેક્ષ્યન્તિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥
એ જ્ઞાનને તું તત્ત્વદર્શી જ્ઞાનીજનો પાસે જઈને
જાણી લે; એમને યોગ્ય રીતે દંડવત્પ્રણામ
કરવાથી, એમની સેવા કરવાથી તેમજ કપટ
છોડીને સરળ ભાવે પ્રશ્ન પૂછવાથી
પરમાત્મતત્ત્વને બરાબર ઓળખનારા એ જ્ઞાની
મહાત્માજનો તને એ તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ
આપશે.

ભગવદ્ગીતા એટલે ભગવાનનું ગીત, અને જેમ
સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે તેમ, હિમાલયમાં રહેતાં
યોગીઓના વિચારો ભલે આપણા કર્ણ સુધી ના
પહોંચે, પરંતુ જે રીતે વિદ્યુચુંબકીય તરંગો
અવકાશમાં ફરતા રહેતા હોય છે તે જ રીતે
યોગીઓના વિચારો આપણા સુધી પહોંચી જ જાય

છે, અને આ જ રીતે ભગવદ્ગીતા એ સમાજનું
પથદર્શન કરતું રહે છે.

આ શ્લોક જ્ઞાન-કર્મ-સંન્યાસ-યોગનો એક
અવતરણ છે. આ યોગમાં શ્રીકૃષ્ણ કર્મની વ્યાખ્યા
આપીને કહે છે કે, સઘળાં કર્મો જ્ઞાનમાં સમાપ્તિને
પામે છે. જે રીતે ભડભડતો અગ્નિ ઘણાંબધાં
છંધણોને ભસ્મીભૂત કરી નાખે છે, તે જ રીતે
જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ સમગ્ર કર્મોને ભસ્મીભૂત કરી નાખે
છે. ભગવાન સમજાવે છે કે આવું જ્ઞાન ક્યાં અને
કેવી રીતે જાણી શકાય, અને કહે છે કે આ
સંન્યાસનો એક માર્ગ છે. સ્વામી વિવેકાનંદ આ
સંન્યાસ માર્ગને શિક્ષણ પદ્ધતિના એક માળખાં
તરીકે લેવાનું જણાવે છે.

મનુષ્યના જીવનમાં તથા સમસ્ત માનવજાતિ માટે
શિક્ષણ એ ખુબજ મહત્વનું છે, કોઈપણ સંસ્કૃતિની
અર્થવ્યવસ્થાની પ્રગતિ તેની શિક્ષણપદ્ધતિથી માપી
શકાય. વર્ણાશ્રમ પદ્ધતિ, કે જે પ્રાચીન ભારતીય
સંસ્કૃતિની અર્થવ્યવસ્થાનું તથા પ્રત્યેક વ્યક્તિની
આધ્યાત્મિક જીવનશૈલીનું એક મૂળભૂત માળખું
હતું, તેમાં શિક્ષણને એક અગત્યનો આશ્રમ

ગણવામાં આવ્યો છે. અનેક પ્રકારના સંસ્કારોને શિક્ષણાશ્રમનો ભાગ ગણવામાં આવ્યો છે.

સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે કે, શિક્ષણનો એક ધ્યેય હોવો જોઈએ, શિક્ષણનો એક સાર હોવો જોઈએ, કે જે સાંપ્રત સમાજની શિક્ષણ પદ્ધતિનો એક મહત્વનો અભાવ છે. પ્રાચીન ગુરુકુળ શિક્ષણ પદ્ધતિ સંસ્કૃતિનો એક ભાગ હતો, જેનાથી સંન્યાસ એ, અન્ય આશ્રમોની સાથે, શિક્ષણાશ્રમનો પણ ધ્યેય રહેતો, અને હોવો જોઈએ. જ્યારે આજની પદ્ધતિમાં વિદ્યાર્થી કોઈ સાર કે ધ્યેય વિના આગળ વધતો રહે છે, વિદ્યા શીખવાને બદલે ફક્ત કેટલીક ટકાવારી જ ધ્યેય હોય છે, કે જે ના તો સાંપ્રત સમયની અત્યાધુનિક સર્જનાત્મક જીવનપ્રણાલી ને અનુસાર છે કે ના તો મનુષ્ય જીવનના આધ્યાત્મિક જીવનને અનુસાર છે.

ગુરુકુળ પદ્ધતિમાં ગુરુને માતા-પિતાની જેમ પૂજનીય કહેવાયા છે. અદ્વયતારકોપનિષદ, કે જે વેદવ્યાસ દ્વારા લખાયેલ એક નાનો ઉપનિષદ છે, ગુરુની વ્યાખ્યા આપતા કહે છે કે, ઉચ્ચારણ "ગુ" નો અર્થ "અંધકાર" થાય છે, અને ઉચ્ચારણ "રુ",

“જે તેને દૂર કરે તે” થાય છે, તેથી અંધકાર રૂપી જ્ઞાનને દૂર કરનારને ગુરુ કહે છે. આમ, ગુરુ એ અત્યંત પૂજનીય માનવામાં આવે છે, પરંતુ સાંપ્રત સમાજની શિક્ષણ પદ્ધતિનો “શિક્ષક” નો ખ્યાલ ગુરુને સમાનાર્થી નથી, કેટલીક ટકાવારી મેળવેલ વિદ્યાર્થીને શિક્ષકનું પદ મળી જાય છે, કે જે શ્રીકૃષ્ણ ના “જ્ઞાનીજનો”, કે જેની પાસે જઈને આપણને ભગવાન તત્વજ્ઞાન મેળવવાનું કહે છે, ના વર્ગમાં વ્યાખ્યાનુસાર આવતા જણાતા નથી.

બિનઅનુભવી શિક્ષકોને ગુરુ કહેવું એ શ્રીકૃષ્ણના સંદેશાની અવગણના બરાબર છે, કારણકે, ના તો તેમની પાસે વિદ્યાર્થીઓના પ્રશ્નોના જવાબ હોય છે કે ના તેઓ આધ્યાત્મિક રીતે એક યોગી હોય છે. એક યોગી જ ગુરુના પદ માટે યોગ્ય છે.

આમ, વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિ વિદ્યાર્થીને સન્યાસ કે મોક્ષ તરફ લઈ જવામાં અસફળ છે, જે સાંસ્કૃતિક અને શૈક્ષણિક રીતે વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિનો અત્યંત મહત્વનો અભાવ છે.

એક યોગી જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, અને ભક્તિયોગ જેવા યોગોથી એક ગુરુનું પદ મેળવે છે, અને જેમ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે તેમ, જ્ઞાનયોગ કર્મયોગ અને

ભક્તિયોગથી ચઢિયાતો છે, જો તેનું, એક વિદ્યાર્થી તરીકે યોગ્ય રીતે યજ્ઞ ના થાય તો શિક્ષણનો કોઈ મતલબ રહેતો નથી. પ્રાચીન ગુરુકુળ વ્યવસ્થામાં દરેક યોગોનો પ્રયોગ વિદ્યાર્થીઓ કરીને વિવિધ પ્રકારની સામાન્ય થી જટિલ વિધ્યાઓનું જ્ઞાન મેળવતા હતા, વિદ્યાર્થીઓને કોઈપણ વિદ્યા શીખવતા પહેલા, તેમના અસ્તિત્વનો ખ્યાલ બ્રહ્મજ્ઞાનથી આપવામાં આવતો, કે જે વિદ્યાર્થીઓને તેમની ઓળખ એક બ્રહ્મના ભાગ તરીકે, એક ચેતના છે એમ આપતું, આવું વર્તમાન પદ્ધતિમાં ના હોવાના કારણે વિદ્યાર્થીના શિક્ષણનું પહેલું પગલું, કે જે મોક્ષ તરફ લઈ જાય, જે દરેક મુમુક્ષોનો ધ્યેય હોય છે, એ રહી જાય છે, જે વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિનો અત્યંત મહત્વનો અભાવ છે.

- XinYaanZyoy

2021 DEC 03

